

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 01.12.2024 ✓Accepted/Kabul: 08.05.2025

DOI: 10.30794/pausbed.1594444

Research Article/Araştırma Makalesi

Şit, M. (2025). "Türkiye'nin Turizm Bölgelerinde Net Göçün Konaklama Sayısına Etkisi: Panel Veri Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 69, ss. 235-244.

TÜRKİYE’NİN TURİZM BÖLGELERİNDE NET GÖÇÜN KONAKLAMA SAYISINA ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Mustafa ŞİT*

Öz

Bu çalışmada turizm ve göç ilişkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’nin en fazla turist çeken illeri (Ankara, Antalya, Aydın, İstanbul, İzmir, Muğla ve Nevşehir) veri alanı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın amacı Türkiye’de iller arası net göçün konaklama sayıları üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu çalışmada literatürden farklı olarak söz konusu ilişki yurtiçi göç verileri üzerinden analiz edilmektedir. 2008-2023 dönemi verileri ile Westerlund Panel Eşbütünleşme, Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik, AMG ve CCE Katsayı Tahminci testleri yapılmıştır. Çalışma sonucunda değişkenler arasında uzun vadeli ilişki tespit edilmiştir. Bulgular net göçün konaklama değişkeninin nedeni olduğunu göstermektedir. Katsayı tahminci testi sonuçlarına göre; net göçün Antalya, İstanbul ve Nevşehir’de konaklama üzerindeki etkisi negatif iken Aydın’da katsayı işareti farklıdır. Göçün turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında, politika yapıcıların göç süreçlerini kontrol etmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Turizm Bölgeleri, Konaklama Sayısı, Net Göç, AMG ve CCE Testi.*

THE EFFECT OF NET MIGRATION ON THE NUMBER OF ACCOMMODATION IN TÜRKİYE'S TOURISM REGIONS: A PANEL DATA ANALYSIS

Abstract

In this study, the tourism and migration relationship, which has been neglected in literature, has been investigated with panel data analysis. In this context, the provinces (Ankara, Antalya, Aydın, İstanbul, İzmir, Muğla and Nevşehir) that attract the most tourists in Türkiye have been considered as data fields. The aim of the research is to investigate the effect of net migration between provinces in Türkiye on the number of accommodations. In this study, unlike the literature, the relationship in question is analyzed through domestic migration data. Westerlund Panel Cointegration, Dumitrescu and Hurlin Panel Causality, AMG and CCE Coefficient Estimator tests were conducted with the data for the period 2008-2023. As a result of the study, a long-term relationship was determined between the variables. The findings show that net migration is the cause of the accommodation variable. According to the coefficient estimator test results, while the effect of net migration on accommodation is negative in Antalya, İstanbul and Nevşehir, the coefficient sign is different in Aydın. Considering the negative effects of migration on the tourism sector, it is concluded that policy makers should control migration processes.

Keywords: *Tourism Regions, Number of Accommodation, Net Migration, AMG and CCE Test.*

*Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ŞANLIURFA.
e-posta: msit@harran.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0001-9694-0547>)

1. GİRİŞ

Turizm sektörü çok yönlü olmasından dolayı birçok faktörü etkilerken birçok faktörden de kolayca etkilenmektedir. Bunun yanında özellikle son yıllarda oldukça önemli bir konu haline gelen göç olgusu ise insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Bu olgunun, turizmde konaklama talebini etkileyebileceği öngörülebilir (Buzlukçu ve Curkan, 2022:279). Göç, insanlık tarihinden bu yana farklı sebeplerle yaşanmıştır ve insanlık var olduğu müddetçe devam edecektir. Göçün, yapıldığı bölgeye olumlu/olumsuz etkilerinin olması kaçınılmazdır. Bu etkilerden biri de konaklama nedeniyle bölgenin hizmet gelirlerinde oluşturacak etkidir.

Göçün çeşitli nedenleri (savaş, kıtlık, salgın, keşifler) olmakla birlikte günümüzdeki en önemli sebeplerinden birisi emek ve sermayenin döngüsel göçleri neticesinde oluşan istihdam fırsatlarıdır. Bu noktada turizm sektörü birçok sektörü doğrudan ve dolaylı olarak etkileyerek oluşturduğu istihdam imkanları ile öne çıkmaktadır. İstihdam olanaklarının gelişmesi insanların turizm bölgelerine göç etmesini teşvik etmektedir. Dünya Turizm Örgütü'ne (UNTWO, 2009) göre, göç "önemli sosyal ve ekonomik katkılar sağlar, toplumları kültürel açıdan zenginleştirir, turizm ürününü geliştirir ve seyahat, turizm, konaklama ve ikram sektörleri için bir işgücü sağlar." Sektördeki büyüme küreselleşmenin ve insan hareketlerinin en önemli göstergelerini kapsamına rağmen, turizm ve göç arasındaki ilişkilere dair çok az araştırma yapılmıştır (Sarı ve Meydan Uygur, 2024: 523).

Bu çalışmada kavramsal olarak az araştırıldığı düşünülen turizm ve göç ilişkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin en fazla turist çeken illeri veri alanı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın amacı Türkiye'de iller arası net göçün konaklama sayıları üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Özellikle bu etkinin hangi yönde olduğunun belirlenmesi çalışmanın ana motivasyon kaynağıdır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde turizm ve göç ilişkisi kavramsal olarak açıklanmaya çalışılmış ve grafik yardımı ile bazı veriler sunulmuştur. Literatür taraması kısmından sonra veri ile analiz yöntemi açıklanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ekonometrik analiz sonucu elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

2. TURİZM İLE NET GÖÇ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Net göç; bir yerleşim yerinin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Eğer bir yerleşim yerinin aldığı göç verdiğienden fazla ise net göç pozitif, verdiği göç aldığı göçten fazla ise net göç negatiftir (TUIK, 2024). Seetaram ve Dwyer, (2009) göç edenlerin turizm akışları üzerinde olumlu bir etkisi olabileceğini savunmuştur. Buna göre göçmenler konaklama olanaklarını artırabilir, kültürel yaşamı, destinasyonlardaki turistik cazibe merkezlerini zenginleştirebilir. Ayrıca anavatanlarında göç ettikleri destinasyon hakkında turizm bilgisi sağlayarak, destinasyonlar ile ana vatanlar arasındaki uluslararası ticareti genişleterek ve iş seyahatlerini daha da teşvik ederek turizm akışlarını etkileyebilir.

Başka bir ilişki de istihdam olanakları dışındaki bir etkiden kaynaklanabilir. Örneğin, tüm hayatını yorucu bir çalışma ortamında geçiren bir kişi, emekli olduktan sonra bir sahil kasabasına taşınmayı hayal edebilir. Yine günümüzde turizmle ilgili göç tipleri göz önüne alındığında, sosyal ağların coğrafi olarak genişlemesi, dostça ve akrabalık ilişkilerinden kaynaklanan çeşitli göç biçimlerinin turizm hareketlerine neden olduğu görülmektedir (Toker ve Kozak, 2020).

Göç odaklı turizm ilişkisi yalnızca arkadaş ve akraba ziyareti (VFR/Visiting Friends and Relatives) olgusuyla sınırlı değildir. Aynı zamanda kısa iş ve eğlence gezilerini de olumlu etkileyebilir. Aslında, ticari bir faaliyet yürüten göçmenler, onlarla kurdukları ticaret bağlantıları nedeniyle, köken ülkede ikamet eden kişilerin ev sahibi ülkeye ziyaretlerini teşvik edebilir (Provenzano, 2020). Turizm ürünlerinin geliştirilmesi, işgücünün sağlanması ve kültürel zenginleşme, göçün diğer olumlu sonuçlarıdır. Göç eden işçiler, şirketleri daha rekabetçi hale getirebilecek ve sektörün büyümesine yardımcı olabilecek yeni beceriler ve bilgiler getirebilirler" (ILO, 2010:36).

Tablo 1: İller Bazında Net Göç Verileri (2008-2023)

Yıllar	Ankara	Antalya	Aydın	İstanbul	İzmir	Muğla	Nevşehir
2008	30.562	36.225	8.798	26.675	27.248	10.948	-1.351
2009	37.079	17.064	884	39.481	26.873	1.777	-1.702
2010	49.405	25.245	48	102.583	11.480	6.279	-3.135
2011	54.479	26.856	1.021	121.782	8.944	5.805	-2.379
2012	22.401	20.703	2.789	30.461	9.850	4.912	-645
2013	32.851	24.530	2.350	66.321	13.992	4.559	-1.825
2014	40.009	28.426	13.446	14.336	22.992	18.548	-3.001
2015	51.047	28.067	5.054	50.543	20.849	4.449	-811
2016	17.251	6.084	7.244	-71.307	23.766	7.556	612
2017	32.042	15.054	6.013	-5.972	24.618	9.161	-1.070
2018	-37.365	15.571	10.543	-210.321	12.979	18.340	805
2019	57.280	31.646	4.259	120.371	21.475	6.777	672
2020	11.997	20.710	4.459	-53.022	14.772	13.380	351
2021	32.098	7.800	9.239	-22.837	21.924	14.412	1.250
2022	27.192	13.018	9.206	-32.788	25.114	12.477	774
2023	23.960	29.598	11.311	-168.623	22.122	23.008	5.765

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Bununla beraber göçün turizm sektörü üzerinde olumsuz etkileri de bulunabilir. Örneğin göç sonucunda oluşan çarpık yapılaşma turizm bölgelerinin çekiciliğini azaltabilir. Göçün artış göstermesi doğaya zarar verdiği için turizmi olumsuz etkileyebilir (Coşkun ve Büyükşalvarcı, 2023). Ayrıca göç hareketlerinin yol açacağı güvenlik zafiyetinin tatil kararları üzerinde olumsuz etkisi olacağı düşünülmektedir. Yine göçmenler sosyal yapı üzerinde bozulmaya yol açabilir. Bu durum göçün destinasyon imajını ve kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir. Sonuçta göç eden kesimin sahip olduğu kültürün yerel destinasyon kültürü ile farklı olması durumunda söz konusu sorunlar gelecekte daha kötü sonuçlar doğurabilir (Buzlukçu ve Curkan, 2022:296). Tablo 1’de analize konu olan turizm bölgelerinde net göç rakamları bulunmaktadır. Buna göre net göçün en fazla olduğu iller Ankara ve İstanbul iken en az olduğu il Nevşehir olmuştur.

Farklı etkiler göz önüne alındığında Tsartas vd. (2020) göçün destinasyonlar üzerinde hijyen, iş bulmada zorluklar ve eğlence fırsatlarının eksikliği konularında olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde göçün toplumun kültürel bütünlüğünü ve çevresel zenginliğini engellediği ve yok ettiği inancına vurgu yapmışlardır. Ayrıca yazarlara göre göç destinasyon imajını ve turist-tüketici davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Göç, özellikle kültürel farklılıklar ve yerel nüfustan farklı bir yaşam tarzı sunan etnik azınlık grupları söz konusu olduğunda olumsuz stereotipler ve önyargılar oluşturabilir (Moufakkir, 2015).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürdeki ilk çalışmalarda Dwyer vd. (1993) Avustralya’daki iç göçün turizm sektörü üzerindeki etkisini incelemiştir. Bulgulara göre Avustralya’da iç göçteki %10’luk bir artışın arkadaşlarını ve akrabalarını ziyaret eden turistlerin gelişinde %5,5’lik bir artışa yol açtığını tespit etmiştir.

Feng ve Page, (2000) makalesinde Yeni Zelanda’daki belirli bir etnik grubu, Çinli göçmenleri incelemiş ve son göç deneyimleriyle önemli ilişkileri, aile ve akrabaların seyahat kalıpları üzerindeki etkisini belirlediği sonucuna varmıştır.

Salvà-Tomàs, (2002) İspanya’nın Balear Adaları’nda göç ve turizmin gelişimi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmaya göre 1950’lerden itibaren Balear Adaları’nda hızlı bir turizm gelişimi yaşanmış ve adaların doğası, ekonomisi ve toplumu üzerinde önemli sonuçları olmuştur. Bunun en önemli sonuçlarından biri, özellikleri ve coğrafi kökenleri son kırk yılda önemli ölçüde değişen büyük göçmen akışlarının ortaya çıkmasında turizmin oynadığı

rol olmuştur. Balear toplumu, mekansal ilişkilerde önemli kısıtlamalarla tanımlanan kırsal-tarım toplumundan, hizmet temelli ve yüksek düzeyde hareketlilik ile karakterize edilen kentsel bir topluma dönüşmüştür. Seeteram (2010) makalesinde göçün turizm üzerindeki etkisini test etmiş ve esnekliklerini tahmin etmiştir. Avustralya için dinamik panel veri eşbütünleşme tekniğini uluslararası varışları modellemek için uygulamıştır. Sonuçlar göç ve turizm arasındaki ilişkiyi ve göçteki eğilimlerin Avustralya'ya varışları etkilediğini göstermiştir. Tahmini kısa ve uzun vadeli göç esneklikleri sırasıyla 0,028 ve 0,09'dur.

Çelik Uğuz (2012) Türkiye ve Almanya arasındaki göç ve turizm hareketliliği arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada VAR analizi yöntemiyle Türkiye'ye gelen turist sayısı ile Türkiye'den Almanya'ya giden işçi (göçmen) sayısı ile arasındaki ilişki incelenmiştir. 1961-2008 dönemindeki göç hareketlerinin, turizm sektörünü etkilediği belirlenmiştir.

Dwyer vd. (2014) makalesinde turizm ve göç ilişkini panel regresyon analizi ile değerlendirmiştir. Mevcut analiz, göç ve VFR turizmi arasında güçlü bir niceliksel bağlantı belirlemek için Avustralya verilerinden yararlanmaktadır. Bulgular göç ve diğer turizm aktiviteleri arasında güçlü bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, 1991 yılına göre 2006 yılında göçün uluslararası turist varışlarının daha önemli bir belirleyicisi haline geldiğini göstermektedir. Göç sayısındaki %10'luk bir artış, 1991 ve 2006 yıllarında toplam turizm varışlarında sırasıyla %3,36 ve %5,91'lik bir artışa neden olmuştur.

Yazarlar (Massidda ve Piras, 2015), parametrelere uygulanan farklı homojenlik varsayımlarıyla karakterize edilen üç panel tahmincisi kullanmıştır. İtalya'daki iç turizm talebinde bölgeler arası göçün rolüne ilişkin dinamik bir panel veri araştırması önermiştir. Panel regresyonlarına geçmeden önce standart bir eşbütünleşme analizi gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlar, kişi başına düşen konaklama sayısı ile kişi başına düşen iç göç stoku arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu desteklemiştir. Bu kanıt, halihazırda uluslararası düzeyde kurulmuş olan göç-turizm bağına ülke içi ölçeğe kadar genişletmiştir. Sonuçlar ev sahibi bölgelerin, turizm politikalarını tasarlarlarken göçün rolünü göz ardı etmemeleri gerektiği fikrini güçlendirmektedir.

Akyol vd. (2019) Türkiye'deki 12 ekonomik bölge için yurtiçi net göç ile gelen turist sayısı değişkenleri üzerinde 2008-2018 dönemini panel veri analiz yöntemi ile test etmiştir. Analiz sonuçları turist sayısında yaşanan artışın yurtiçi net göç miktarını etkilediğini göstermektedir. Sonuç olarak turizm sektörü geliştikçe yurtiçi net göç miktarının gerilediği bildirilmiştir.

Provenzano, (2020) çalışmasında Avrupa içi ölçekte turizm ve göç arasındaki bağı 2000-2015 dönemi için panel regresyon analizi ile araştırmıştır. Karmaşık ağ analizi ve çekim modelleri tercih edilen araştırma yöntemleri olmuştur. Çalışma kapsamındaki her yıl için, göç stokları ve turizm akışları tarafından şekillendirilen devletler arasındaki bağlantıları haritalamak ve ortaya çıkarmak için ülke ağı oluşturulmuştur. Daha sonra, iki ağ arasındaki panel korelasyon modellerinin ana belirleyicileri çeşitli ekonometrik analizlerle araştırılmıştır. Sonuçlar, iki olgu arasında Avrupa içi ölçekte benzer ve pozitif bir doğrudan ilişkiye işaret etmiştir. Başka bir deyişle, AB'ye üye bir devletten gelen ve başka bir üye devlette ikamet eden göçmen sayısı ne kadar yüksekse, ilk ülkeden ikincisine turist akışı o kadar yüksek olmaktadır. Aynı zamanda turizmin göç artırıcı etkisi de tespit edilmiştir. Dimanche ve Macdonald (2020) Kanada ekonomisi için yurtdışından Kanada'ya göç eden işgücünün turizm sektöründeki rolünü araştırmıştır. Çalışmada ikincil veriler kullanılmış ve yurtdışından Kanada'ya göç eden işgücünün turizm sektörünün büyümesinde etkili olduğunu öne sürmüştür.

Djelti vd. (2021) göç ve ticarete ilişkin literatürden yola çıkarak göç ağlarının turizme etkisini test etmiştir. Bir yandan küresel göç ağları, osmoz teorisinin mantığına göre sınırların geçirgenliğini artırarak turizme olumlu bir etki yapabilir. Öte yandan, mikro düzeyde, göçmen nesiller, göçmenlerin işlemleri, tercihleri ve yaşam tarzları, menşe ülkelerindeki turizmi uyarlayabilir, teşvik edebilir ve reklamını yapabilir. Çalışmada sekiz ana OECD ülkesinden Fas'a turist akışı üzerindeki etkiyi tahmin etmek için çekim modeli kullanılmıştır. Analiz edilen veriler, dokuz dönem boyunca dokuz ülkeden alınan istatistikleri dikkate almaktadır. Sonuçlar, sabit etkiler modelinde ve GMM (generalized method of moments) yöntemini kullanan dinamik panel modelinde dışsal değişkenlere ek olarak Fas turizmi ile göç arasında anlamlı bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Sonuçlar, iki modelin arasındaki uyumu ve göç ile turizm arasındaki bağlantıyı keşfetmede sağlam araçlar olarak rollerini güçlendirdiklerini göstermektedir. Mortet vd. (2021) çalışmalarında göç kaynaklı turizmde (MLT/migration-led tourism) ve turizm

kaynaklı göçte (TLM/tourism-led migration) hangi eğilimlerin etkili olduğunu araştırmıştır. Turizm-göç bağlantısı üzerine son literatürü inceledikten sonra, göçmenlerin ve turistlerin her ikisinin de potansiyel “büyüme motorları” olduğunu ileri sürmüşlerdir. Her ikisi arasındaki ilişkinin pozitif olduğu, göçmenlerin turizm ürününü geliştirerek, turist akışlarını artırarak, para transferlerine yatırım yaparak, seyahat, misafirperverlik ve turizm sektörlerine işgücü sağlayarak hem ana hem de hedef ülkelere önemli ekonomik katkılarda bulunduğu sonucuna varmışlardır.

Santana-Gallego ve Paniagua (2022) bilgi, seyahat maliyetleri ve akrabaları ziyaret etme talebinin rolünü inceleyerek göçmen ağlarının turizm üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu amaçla, yapısal bir çekim modeline dayanan teorik bir çerçeve geliştirilmiştir. Model, yalnızca turizm ve göç arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda turizm akışlarında çok taraflı direncin ihmal edilmesi veya içsellik kontrol edilmesi gibi çeşitli ampirik önyargıların üstesinden gelinmesini de sağlamıştır. Ampirik analiz, 34 OECD ülkesinden oluşan bir örneği turist varışları/göç stoğu için dikkate almıştır. Sonuçta göçün turist varışları üzerinde olumlu ve sağlam bir etkisi tahmin edilmiştir. Yine Přívarová vd. (2022) emek göçü de dahil olmak üzere göçün turist sayıları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ayrıca turist sayısının ve göçün hem göç veren hem de ev sahibi ülkelerdeki işgücü piyasası üzerindeki etkisini incelemiştir. Analizin istatistiksel temeli, seçili AB üye ülkeleri için işgücü piyasası ve turizm göstergelerine ilişkin yıllık panel verilerinden oluşmuştur. 2005’ten 2019’a kadar olan verilerle Avrupa Birliği’nin 17 üye ülkesinde üç panel ekonometrik model oluşturulmuştur. Sonuçlar, göç ve işgücü göçünün uluslararası turizm ve işgücü piyasası için önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Göç hem turizm endüstrisini hem de işgücü piyasasını olumlu etkilemektedir. Öte yandan, uluslararası turizmin işgücü piyasası üzerinde güçlü bir pozitif etkisi vardır. Avrupa Birliği’nin seçilmiş üye ülkelerinde göç kaynaklı turizm olgusuna dair güçlü kanıtlar sunulmuştur.

Buzlukçu ve Curkan, (2022) çalışmasında düzensiz göçün tatil destinasyonu üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu amaçla İzmir’in Çeşme bölgesinde tatil yapmış 12 katılımcıya sorular yöneltilerek nitel yöntemle analiz yapmışlardır. Bulgulara göre; düzensiz göç hareketleri tatil destinasyonu seçimi üzerinde olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır. Bu olumsuz nedenler kontrol ve denetim yoksunluğu, güvenlik kaygısı ve endişe, huzursuzluk/taciz, sosyal ve kültürel yapıda yaşanabilecek bozulmalar ve sosyo-kültürel ile siyasi çatışmalardır.

Baimambet vd. (2023) nicel (çevrimiçi anket) ve nitel (görüşmeler) gibi karma veri toplama tekniklerini uygulayarak göç modellerinin turizm veya konaklama endüstrisi üzerindeki potansiyel etkisini araştırmışlardır. Göç ile turizm endüstrisi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler elde etmek için toplanan anket verilerine regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlar, göç kaynaklı ekonomik ve sosyal zorlukların turizm endüstrisi üzerinde önemli olumsuz etkilere sahip olabileceğini göstermiştir. Karagöz (2023) ise turizm-göç ilişkisini ekonometrik olarak ele almıştır. 123 ülkeden oluşan bir örneklem üzerinde yürütülen iki kesitsel panel regresyon analizinden elde edilen bulgular, ülkelerin elinde bulundurduğu göçmen stoku ile aldıkları turist sayısı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Tahmin edilen altı farklı spesifikasyonda, göç değişkeninin turist girişleri üzerinde kalıcı bir etkisi olduğu görülmüştür. Bu sonuç, göçün turizm talebine pozitif katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmada Sarı ve Meydan Uygur (2024) nitel araştırma tasarımıyla veri toplamak için belge taraması yapmıştır. İkincil verilere dayalı bir zaman serisi analizi yapılmıştır. Analiz seçiminde iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi test eden vektör otoregresif modeller (VAR) tercih edilmiştir. Ampirik kanıtlar, 2006’dan 2019’a kadar Türkiye’yi ziyaret eden Alman turistlerin ve Almanya’ya kabul edilen kişilerin yıllık verilerine dayanmıştır. Araştırmanın bulguları, Almanya’ya göç edenler ile Türkiye’yi ziyaret eden turistler arasında kısa dönemde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma, göçün turistik ürün satın alma davranışında bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, çalışmanın pratik sonucu, bu ülkelerdeki ulusal turizm pazarlamacılarının, yurtdışına göç etmiş vatandaşlar aracılığıyla turistik ürünleri tanıtmalarının yararlı olabileceğini ortaya koymaktadır.

Literatür araştırması sonucunda göç ve turizm sektörü arasındaki ilişkinin genel olarak yurtdışı göç üzerinden analiz edildiği görülmektedir. Bunun yanında nitel yöntemleri kullanan araştırmalarda mevcuttur. Bu çalışmada söz konusu ilişki yurtiçi göç verileri üzerinden analiz edildiği için makale literatürden ayrılmaktadır. Ayrıca çalışma Türkiye’de en fazla turist çeken iller bazında yapılan ilk çalışmadır.

4.YÖNTEM

Türkiye’de en fazla turist çeken 7 ile (Ankara, Antalya, Aydın, İstanbul, İzmir, Muğla ve Nevşehir) yapılan net göçün konaklama sayıları üzerindeki etkisi araştırılırken veriler yıllık olarak ele alınmıştır. Net göç değişkeni için verilerin başlangıç dönemi göz önüne alınarak çalışmanın dönemi 2008-2023 olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 2’de verilmektedir:

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Kısaltma	Değişken Adı	Kaynak
Logkon	Konaklama sayısının logaritmik hali	Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB)
Loggöc	Bölgeye yapılan göçün logaritmik hali	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Çalışmada değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı sorunu olmasından dolayı ikinci nesil panel veri analizi teknikleri kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki uzun dönemli eşbütünlük ilişkinin araştırılması için Westerlund (2007) eşbütünlük testi, değişkenlerin I(0) düzeyinde durağan olmadığı şartlarda kullanılmaktadır.

Westerlund Panel Eşbütünlük testine ait model aşağıdaki gibidir:

$$\text{Logkon}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Loggöc}_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Modelde, i yatay kesit birimlerini, t ise zaman boyutunu, β_0 sabit değişkeni, β_1 ’inci değişkenine ait eğim katsayısını, Loggöc göç sayısının logaritmik halini, Logkon konaklama sayısını logaritmik halini, ε ise hata terimini ifade etmektedir.

Değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve katsayısının belirlenebilmesi için AMG ve CCE katsayı tahmincileri kullanılmıştır. AMG Tahmincisi, literatürde en fazla kullanılan katsayı tahmincilerinden biridir. Yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran ve heterojenlik durumlarını göz önünde bulunduran bir yöntemdir (Songur, 2017; Eberhardt, 2012). Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CCE (Ortak İlişkili Etkiler) tahmincisi zaman, bölge kesiti fark etmeksizin kullanılan, asimtotik normal dağılım gösteren sonuçlar veren ve her bir yatay kesit için uzun vadede değerlerin ayrı hesaplanmasına imkân sağlayan bir yöntemdir (Pesaran, 2006). Bu yöntemle ait model aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_1 x_{it} + e_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \quad t = 1, 2, \dots, T \quad (2)$$

2 numaralı denklem her iki model için de geçerli olup burada d_t , $n \times 1$ boyutlu gözlemlenebilir ortak etkileri, x_{it} ise, $k \times 1$ boyutlu gözlemlenen bireysel spesifik regresör vektörü göstermektedir.

5.AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında verilerin analiz sonuçları yer almaktadır. Değişkenlere ait istatistiki değerler Tablo 3’te yer almaktadır;

Tablo 3: Değişkenlere Ait İstatistiki Değerler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Konaklama	112	2857252	4154664	91007	2.07e+07
Net Göç	112	12490.43	37393.39	-210321	121782
Logkon	112	6.082919	0.5612733	4.959075	7.315174
Loggöc	112	2.798026	3.096044	-5.2345	5.085583

Çalışmanın bağımsız değişkeni göç, bağımlı değişkeni ise konaklama sayısıdır. Bu değişkenlerin orijinal verileri tutar olarak ifade edildiği ve standart sapmaları çok yüksek olduğu için değişkenlerin logaritması alınarak logaritmik değerleri üzerinden analiz yapılmıştır.

Tablo 4: Değişkenlere Ait Ön Tanı Testleri

	Yatay Kesit Bağımlılığı		Otokorelasyon Testi	
	Pesaran Testi	Olasılık	Wooldridge test	Olasılık
Loggöc	15.419	0.0000	82.399	0.0001

Tablo 4'te görüldüğü üzere her iki modelde de serilerde hem yatay kesit bağımlılığı hem de otokorelasyon durumu görülmektedir.

Tablo 5: CADF Birim Kök Test Sonuçları

	t-bar	cv1	cv5	cv10	P-value
Logkon	-1.557	-2.600	-2.340	-2.210	0.672
Loggöc	-1.396	-2.600	-2.340	-2.210	0.805

Tablo 5'te yer alan CADF Birim Kök testi sonuçlarına göre Z (t-bar) değerlerinin cv10, cv5, cv1 değerlerinin mutlak birim olarak küçük olan olması nedeniyle tüm değişkenlerin birim kök içerdikleri görülmektedir. Yani seriler düzeyde durağan değildir.

Tablo 6: Westerlund Eşbütünleşme Test Sonuçları

	Model (Logkon)
	CG
G_t	-6.538 (0.000) ***
G_a	-21.215 (0.000) ***
P_t	-15.931 (0.000) ***
P_a	-20.119 (0.000) ***

Tablo 6'da ki sonuçlara göre; konaklama harcamalarının logaritmik değerinin bağımlı değişken olduğu Modelde göç sayısı ile konaklama harcamaları arasında uzun vadede eşbütünleşik ilişki olduğu görülmektedir.

Değişkenlerin homojen veya heterojen olması yöntemin yorumlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Homojenite test sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır:

Tablo 7: Homojenite Test Sonuçları

	Model (Logkon)
Δ	-1.211 (0.226)
Δ_{adj}	-1.344 (0.179)

Homojenite test sonucunda olasılık değerlerinin %5'in altında olması nedeniyle logkon'un bağımlı değişken olduğu Modelde serinin heterojen olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Dumitrescu ve Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Test İstatistiği	Loggöc~Logkon	Olasılık (p)
$W_{N,T}^{HNC}$	3,1544	
$Z_{N,T}^{HNC}$	4,0306	0,0001*
$\tilde{Z}_{N,T}^{HNC}$	2,5985	0,0094*
Not: * %1		
H_0 : Loggoc logkon'un granger nedenseli değildir.		
H_1 : Loggoc logkon'un granger nedenselidir.		

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığı sorunu olması nedeniyle ikinci nesil panel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Göçün turizm sektörü üzerindeki etkisinin belirlenmesi adına öncelikle nedensellik analizi yapılmıştır. Tablo 8’de ki bulgulara göre göç değişkeni konaklama değişkeninin nedenidir.

Nedensellik analizinden sonra değişkenler arasındaki ilişkinin katsayı ve yönünün belirlenebilmesi için katsayı tahmincileri kullanılmıştır. Serilerin heterojen olması sebebi ile bölge bazlı sonuçlar değerlendirilmiştir. AMG ve CCE Katsayı Tahminci sonuçları Tablo 9’da yer almaktadır;

Tablo 9: AMG ve CCE Katsayı Tahminci Sonuçları

	CCE	AMG
Ankara	0.0035461 (0.736)	0.0003838 (0.958)
Antalya	-0.1617016 (0.091) *	-0.1833492 (0.030) **
Aydın	0.0395981 (0.020) **	0.0435973 (0.018) **
İstanbul	-0.0197884 (0.000) ***	-0.0163048 (0.000) ***
İzmir	0.0368816 (0.598)	0.0343733 (0.607)
Muğla	-0.0352051 (0.541)	-0.0457178 (0.385)
Nevşehir	-0.0273477 (0.005) ***	-0.0278574 (0.003) ***

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Modele ait hem AMG hem de CCE katsayı tahminci sonuçları Tablo 9’da yer almaktadır. CCE katsayı tahminci sonuçlarına göre; Antalya, Aydın, İstanbul ve Nevşehir illerinde göçün konaklama üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Antalya için net göçteki 1 puanlık artış konaklamayı %0,16 azaltmaktadır. Aydın’da ise net göçteki 1 puanlık artış konaklamayı %0,04 artırmaktadır. En fazla göç alan İstanbul’da net göçteki 1 puanlık artış konaklamayı %0,019 Nevşehir’de ise %0,02 azaltmaktadır.

AMG testi de CCE tahmincisine benzer şekilde Antalya, Aydın, İstanbul ve Nevşehir için net göçün konaklama üzerinde anlamlı etkisi tespit edilmiştir. Net göçün Antalya, İstanbul ve Nevşehir’de konaklama üzerindeki etkisi negatif iken Aydın’da katsayı işareti farklıdır.

6.SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada göçün turizm sektörü üzerindeki potansiyel etkisinin varlığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Göçün ortaya çıkardığı bazı olumlu etkilerine rağmen, kontrolsüz göç hareketleri ekonomik, politik ve sosyal alanlarda olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye’de en fazla konaklama yapılan iller diğer bir deyişle Türkiye’nin turizm bölgeleri baz alınarak söz konusu ilişki net göç ve konaklama verileri üzerinden analiz edilmiştir. Analiz kapsamında öncelikle eşbütünleşik ilişki olup olmadığı incelenmiş ve değişkenler arasında uzun vadeli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tespitten sonra net göçün turizm üzerindeki nedensel etkisi Dumitrescu and Hurlin Testi ile irdelenmiştir. Sonuçta göç değişkeni konaklama değişkeninin nedenidir.

Son olarak net göçün etkisi iller bazında incelenmiştir. Buna göre Antalya, Aydın, İstanbul ve Nevşehir illerinde göçün konaklama üzerinde anlamlı etkisi iken Ankara, İzmir ve Muğla için anlamlı etki görülmemiştir. Anlamlı etki görülmeyen illerde göçün turizm sektöründen ziyade diğer sektörlerle bağlı olabileceği söylenebilir. Net göçün Antalya, İstanbul ve Nevşehir’de konaklama üzerindeki etkisi negatif iken Aydın’da katsayı işareti pozitifdir. Bulgularımız Moufakkir, 2015; Tsartas vd. 2020; Coşkun ve Büyüksalvarcı, 2023 ile uyumludur.

Analiz sonuçlarına bakıldığında Türkiye’de fazla turist konaklamasına sahip Antalya ve İstanbul gibi illerde yurtiçi net göçün turist varışları üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Negatif bulgular göç hareketlerinin yol açtığı sosyal, ekonomik, güvenlik ve çevresel sorunların etkisine işaret etmektedir. Buna göre; göç hareketleri sonucunda ortaya çıkan aşırı nüfus durumuna bağlı olarak işsizlik sorununun ortaya çıkması muhtemeldir. İşsizliğin artması sonucunda ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik veya psikolojik sorunlar (suç oranlarındaki artış vb.) turizm hareketlerini olumsuz etkileyebilir.

Kentleşme açısından bakıldığında göç sonucunda oluşan çarpık yapılaşma turizm bölgelerinin çekiciliğini azaltabilir. Bununla beraber artan yapılaşma altyapı imkanlarının azalmasına sebep olacaktır. Benzer şekilde sosyal veya yaşamsal alanların da azalması ile olumsuz etkiler çoğalacaktır. Örneğin göç sonucunda trafikteki araç sayısının artması dahi kentlerdeki trafik kültürünün bozulmasına yol açarak yine destinasyon imajının tartışılmasına yol açabilir. Ayrıca net göçün artması ile birlikte göç edenlerin doğaya zarar vermesi turistik destinasyonların çekiciliğini azaltarak turizmi olumsuz etkileyebilir.

Sosyal etkiler bakımından göç edenler ile turistler arasındaki kültürel farklar çeşitli sorunlara yol açabilir. Buna bağlı olarak sosyal dengenin değişmesi, kültürel-ahlaki bozukluklar, yasadışı işlerin artması ve ırkçılık gibi problemler güvenlik zaafiyetine yol açarak turistik çekiciliği azaltabilir. Genel olarak bakıldığında net göç artışı ekonomik sorunlardan daha çok sosyal, çevresel, güvenlik veya kentsel sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu etkiler olumsuz bir destinasyon imajı oluşturduğundan konaklama talebi azalabilir. Çünkü turizm sektöründe potansiyel ziyaretçilerin isteği anı biriktirmek, farklı deneyimlere sahip olmak, güven içerisinde turistik aktiviteleri yapabilmektir. Göçün turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında, politika yapımcıların göç süreçlerini kontrol etmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Özellikle bu bölgelere yönelik göç politikaları günümüz gerçekliklerine göre planlanmalıdır. Planlamada göz önüne alınması gereken en önemli husus turizm sektörünün kendine has özellikleri olmalıdır.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir (The author of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the author).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

KAYNAKÇA

- Akyol, H., Tekin, Z., Gürleş, F. ve Karakuş K., (2019). "Türkiye’de Göç ve Turizm Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Karadeniz 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 23-25 Ağustos 2019, Rize.
- Baimambet, A., Sagyndyk, A. ve Zhomartova, Z., (2023). *Effect of migration on tourism caused by political, economic, and social challenges*, (Bachelor’s Theses), Maqsut Narikbayev University.
- Buzlukçu, C., ve Curkan, S. C. (2022). "Düzensiz göçün tatil destinasyonu üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik nitel bir araştırma", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 277-298. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1145134>
- Coşkun, K., ve Büyükşalvarcı, A. (2023). "Turizm ve Göç: Antalya İli Örneği", *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(94), 806-812. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3588>
- Çelik Uğuz, S., (2012). "Göç ve turizm: Türkiye-Almanya örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(19), 177-185.
- Dimanche, F., ve MacDonald, C. (2020), "Immigration and labor in tourism: the case of Canada", *2020 Travel and Tourism Research Association International Conference (16-18 June 2020)*, University of Massachusetts Amherst Publishing, BC. Canada, pp. 1-14.
- Djelti, S., Ahmed, M. H., ve Guellil, M. S. (2021). "Migration networks and the Moroccan tourism: A panel data analysis". *Revista de Métodos Cuantitativos para la Economía y la Empresa*, 32, 130-147. <https://doi.org/10.46661/revmetodoscuanteconempresa.4482>
- Dwyer, L.I.B., Murphy, P. ve Forsyth, P., (1993), *The Impact of Migration on Tourism Flows to and from Australia*, University of Sydney Publishing, Australia.
- Dwyer, L., Seetaram, N., Forsyth, P., ve King, B. (2014). "Is the migration-tourism relationship only about VFR?", *Annals of tourism research*, 46, 130-143. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.03.009>
- Eberhardt, M., (2012), "Estimating Panel Time-Series Models with Heterogeneous Slopes", *The Stata Journal*, 12(1), 61-71. <https://doi.org/10.1177/1536867X1201200105>

- Feng, K., ve Page, S. J. (2000). "An exploratory study of the tourism, migration–immigration nexus: Travel experiences of Chinese residents in New Zealand", *Current Issues in tourism*, 3(3), 246-281. <https://doi.org/10.1080/13683500008667875>
- Karagöz, K., (2023). "Impact of Migration on Tourism Flows: A Cross-sectional Analysis", *Turizm Akademik Dergisi*, 10 (1), 133-147.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), (2024), Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Konaklama İstatistikleri, Erişim Adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201126/yillik-bultenler.html> adresinden 30 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Massidda, C., ve Piras, R., (2015). "Does internal migration affect Italian domestic tourism? A panel data analysis", *Tourism Economics*, 21 (3), 581-600. <https://doi.org/10.5367/te.2013.0362>
- Mortet, S., Nadi, M. ve Djallam, K. (2021). "Tourism and migration nexus, understanding the relationship between the two phenomena through MLT and TLM theories". GMFAMI editions. <https://hdl.handle.net/20.500.14394/49224>
- Moufakkir, O. (2015). "The stigmatized tourist", *Annals of Tourism Research*, 53, 17-30. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2015.04.004>
- Pesaran, M.H., (2006), "Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure", *Econometrica*, 74(4), 967-1012. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0262.2006.00692.x>
- Prívarová, M., Martincová, M., Trnovský, K. ve Hačár, D., (2022). "Labour migration and tourism flows: The case of the EU", *Journal of Tourism and Services*, 13(24). <https://doi.org/10.29036/jots.v13i24.374>
- Provenzano, D. (2020). "The migration–tourism nexus in the EU28". *Tourism Economics*, 26(8), 1374-1393. <https://doi.org/10.1177/1354816620909994>
- Salvà-Tomás, P. A., (2002). *Foreign immigration and tourism development in Spain's Balearic Islands. In Tourism and migration: New relationships between production and consumption* (pp. 119-134). Dordrecht: Springer, Netherlands.
- Santana-Gallego, M. ve Paniagua, J. (2022). "Tourism and migration: Identifying the channels with gravity models", *Tourism Economics*, 28(2), 394-417. <https://doi.org/10.1177/1354816620972597>
- Sarı, Ö., ve Meydan Uygur, S. (2024). "A research on the relationship between tourism and migration", *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 7(1), 523-540. <https://doi.org/10.1108/JHTI-09-2022-0431>
- Seetaram, N., ve Dwyer, L. (2009). "Immigration and tourism demand in Australia: A panel data analysis". *Anatolia*, 20(1), 212-222. <https://doi.org/10.1080/13032917.2009.10518905>
- Seeteram, N., (2010). "A dynamic panel data analysis of the immigration and tourism Nexus", *Monash University Department of Economics, Discussion paper 39, 10*.
- Songur, Y.D. (2017). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Dış Ticaret'in Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Üzerine Etkisi: Avrasya Ülkeleri Örneği", *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2(2), 117-133. <https://doi.org/10.25229/beta.277502>
- Toker, A., ve Kozak, N. (2020). "The role of tourism related migrations on sociocultural change: The case of Didyma". *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 8(2), 393-418. <https://doi.org/10.30519/ahtr.753791>
- Tsartas, P., Kyriakaki, A., Stavrinooudis, T., Despotaki, G., Doumi, M., Sarantakou, E., ve Tsilimpokos, K. (2020). "Refugees and tourism: A case study from the islands of Chios and Lesbos, Greece", *Current Issues in Tourism*, 23(11), 1311-1327. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1632275>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2024), İllerin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, Genel Nüfus Sayımları – ADNKS, Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=oFFElYwbXJaIB912Up1yO4nRXvi1UFEnG5ARErY62yxqN1aabrS2VJ/Q8TwHyufQ> adresinden 30 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2010), Uluslararası emek göçü: Hak temelli bir yaklaşım ILO, Cenevre, CH.
- UNWTO (2009), *Tourism and Migration—Exploring the Relationship between Two Global Phenomena*, World Tourism Organization Publishing, Madrid.
- Westerlund, J. (2007). "Testing for error correction in panel data", *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 69(6), 709-748. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0084.2007.00477.x>